

**«БВ03107-Психология» білім беру бағдарламасы
2022-2023 оқу жылының көктемгі семестрі
2 курс, қазақ бөлімі
Пәннің атауы: Ес, ойлау және сөз психологиясы**

7-дәріс.

Когнитивті психологияда есті зерттеу

Дәріс жоспары

1. Когнитивті психологиядағы ес модельдері.
2. Сенсорлық регистрлер информацияларды біріншілей өзгертулер ретінде талдай отырып психологиялық білімдерді қалыптастыру
3. Ес түрлері бойынша эксперименттерді талдау

Когнитивті психологияның идеясын жақтаушылар қайтыс болғандардың ес әрекетін сақтау үшін компьютерлік жүйені құруға болады деп санайды, және оны кейінірек өмірге

1-мәселе. Ақпарат адамның тірі есінде, жадында қаншалықты жақсы жазылған? Адамдардың Көбісі нашар еске, жадқа шағымданады. Бірақ факт дәлелденген: мысалы, есте сақтаудың көлемі мен ұзақтығы шынымен таңқаларлық.

Канадалық психолог Стэндинг эксперименті, сыналушыларға -кезек-кезек бірнеше фотосурет көрсетіледі, содан кейін бір аптадан кейін сол суреттер қайтадан көрсетіледі, әр **көрсетіліммен** бірге басқа, жаңа және біз бұрын көргенімізді айтуды сұрайды. Жадымызда қалған фотоларды қайтадан көрсетіліп бітпес бұрын немесе шатастырмас бұрын фотосуреттерді қаншалықты деңгейде жақсы тани аламыз?

Эксперимент кезінде адамдардың көпшілігі есте сақтау қабілетінің сарқылу белгілерін байқамай, кем дегенде он мың түрлі фотосуретті дұрыс таныды.

НЕГЕ? Бұл эксперименттің нәтижелері бойынша адам -біз ештеңені ұмытпаймыз. Яғни, біздің барлық өткен өміріміз миға кодталған дейді психоаналитиктер.

Қазіргі заманғы нейробиологияның корифейі Стивен Роузбен келіспеу қиын: қазіргі ғылымның әдістері ақылдың, психиканың барлық көріністеріндегі жұмысын ғана емес (психологтар дәстүрлі түрде жасайды), сонымен қатар оны мидың қасиеттері мен құрылымына сүйене отырып сипаттайды (мұны нейробиологтар, сонымен қатар нейропсихологтар жасайды).

Әлемді түсіне отырып, біз екі балама тілді қолданамыз — "ми тілі" және "сана тілі". Сана тілі-бұл ең алдымен жеке, субъективті пікір ретінде білдіретін өз тәжірибеміз. Бірақ ғылым мұндай тілде сөйлемейді. Ғылымның классикалық міндеті әрдайым тілдің осы жеке, субъективті қасиетін жою және оны жалпы маңызы бар объективті пікірлермен алмастыру болды.

Физикада бұған қол жеткізу оңай, биологияда — қиын, психологияда — өте қиын және көп жағдайда мүмкін емес.

Ми тілін кім үйренеді? Бұл биологтар (физиологтар, биохимиктер, анатомистер), бұл тіл объективті. Сана тілі әдетте субъективті, оны барлық адамдар күнделікті қарым-қатынас үшін, сондай-ақ жазушылар пайдаланады. Алайда, психологтарда сол объективтілікке де қарсы-ми тіліне. Нейробиологтар мен психологтардың алдында тұрған міндеттердің бірі-бір объективті тілден екінші тілге және керісінше аударуды үйрену. Мұндай аударманы жеңілдету үшін сізге Rosetta тасы қажет — олардың арасындағы сәйкестікті түсіну үшін екі тілде бір уақытта оқуға болатын жазба.

XX ғасырдың 90-шы жылдарында оқу және психологиялық жадпен (сана тілі) байланысты бірқатар молекулалық, электрлік және морфологиялық процестер (ми тілі) анықталды, яғни екі тілде жазылған мәтіннің фрагменттері. бірақ біз мидың тілдерімен айналыспаймыз. бұл туралы-GND және SS психофизиология және физиология курстарында айтылады. Біз оларды әрдайым есте сақтай отырып, есте сақтау, оның құбылыстары мен механизмдері мысалында сана тілін қарастырамыз.

Сонымен 2) Ми мен сананың, биология мен психологияның тілдері арасында сәйкестік орнату қажеттілігі туралы айта отырып, есте сақтау өте маңызды: адам мен оның миы, психикасы — заттар мен басқа адамдардың сыртқы әлемімен үздіксіз өзара әрекеттесетін ашық жүйесі болып табылады. Кезінде Ларош Фуко барлығы өздерінің есте сақтау қабілетіне шағымданады және ешкім өзінің ақылына шағымданбайды деп айтқан болатын.

Файна Раневскаяның сөзі сияқты жағымпаздану емес: «Сіз склерозды емдей алмайсыз, бірақ сіз оны ұмыта аласыз». **Ес туралы шағымдар түсініксіздіктің, түсінудің, жалқаулықтың және т.б. болуы мүмкін деген ықтимал қорлықтарға қарсы қорғаныс реакциясы болып табылады.**

И.Иванов айтқандай өмірді бұзатын және жасайтын есте сақтау қабілеті «Мазасызданған жанды еске түсіру өмірге оралуды талап етеді және сонымен оның бұзылуына қауіп төнеді». (Ф. Степун).

Ес тек өткенді ғана сақтайды, себебі ол болашаққа бағдарланған.

(«Театрлық роман»). В.В. Набоковтың пікірінше, бізде «Жарқын болашақ естеліктері» бар; оқиғалар «Естеліктер күйінде тіркеледі»; «Біз үйге оралған кезде ғана естеліктер іс - әрекетке сәйкес келеді»; «Ес - бұл ақиқаттың ұзақ түнгі көлеңкесі», сондықтан бір нәрсе «Кейінірек ұятқа қалдыратын естеліктер қалады».

Набоков есте сақтау қабілетінің күші туралы жазады: «Еш нәрсе жоғалмайды, есте естеліктер жиналады, жасырын қоймалар қараңғылықта, шанда өседі - мұнда біреу кенеттен жиырма жыл бойы шығарылмаған кітапты кітапханашыдан сұрайды». Бір нәрсені еске түсіретін болсақ, көз алдымызда жарқырап шыға келеді, ал қалғандары жыртылған, тек бір қоқыс және қандай бір естің жаңбыры күйінде есімізде қалады. Жаңбыр Жаңбыр?».

Набаков Әрі қарай жазады: «Осылай көп күндер өтті, олар менің есімде, бірақ бәрі бірдей сияқты, - ұйықтауға суық болды. Күндерді естен жуып тастаған сияқты – ештеме есімде жоқ»; «бірақ бәрі де , тек жалығудан басқа, менің есіме ештеме қалдырмай, есімнен жуылып кетіп қалған сияқты. Шындығында, жалғыздықтан, қайғы-қасіретпен, тынышсыздықпен, өмір сүру сезімімен толтырылған физикалық уақыт есте қалмайды.

Булгаков жазады, Максудовтың есінде қалғаны бұл уақытта тек қана сәтсіздік, босаңсылық емес екенін айтады. Ол жалығушылыққа толып кеткен, сағыныш та болуы мүмкін.

Продуктивті ес психологиялық уақытта өмір сүреді, оның өлшеміне адамның ойлары мен әрекеттері жатады.

Адамның есі хронографиялық емес, оқиғаларды еске түсіру. Бұл, әрине, «Тірі хронологияны» алып тастамайды, А.П. Чехов айтқандай, адамның айтылған ойы немесе автобиографиялық есі де ұмытылмайды.

Оқиға есі ерікті емес, ол ерекше мнемоникалық күштерді талап етпейді, бірақ оның күші мен беріктігі ерікті еспен ойдағыдай қарсыласады. Ерікті және еріксіз ес арасындағы өзара қарым-қатынастың парадоксальдылығын А.А. Ахматованың ұмытып кету туралы нақты ескертпелерімен суреттеуге болады. Ол есте ештеменің қалмауы – ұмытудың ең жақсы дәрісі, мәңгілікке ұмытудың ең жақсы әдісі – бұл күнделікті көру.

М.А.Булгаковты тыңдайтын болсақ: «Адамның есі керемет түрде ұйымдастырылған. Қалай болғанда да, бұның бәрі жақында ғана болған, ал сол арада тәртіпті және жүйелі түрде оқиғаларды қалпына келтіру мүмкін емес

Психология тарихында абсолютті жадтың кем дегенде бір жағдайы тіркелді, бұл оның иесіне көптеген қолайсыздықтар тудырды (Шерешевский феномені, А.Р. Лурия "Үлкен жад туралы кішкентай кітап" кітабында сипаттаған).

Кейінірек анықталғандай, Ш.-ның есте сақтау механизмі өте жақсы дамыған эйдетикалық көрінісіне негізделген.

Лурия айтады Ш. Материалды көрнекілігін қабылдап онша үлкен емес ақыл-ойлық өңдеуінен (негізінен шығармашылық) кейін, Ш., ол сол еске сактайтын материал болмаса да «көруді» жалғастырған.

Эйдетикалық ес, әсіресе Ш.есімді адамда күшті дамыған, мұндай сирек құбылыс емес. Бала кезінен бастап ол барлық адамдарда болады, ал ересектерде ол бірте-бірте жоғалады. Бұл түрдегі есті жаттықтыру, ол суретшілерде өте жақсы дамыған , шамасы, сәйкес қабілеттерін дамытудың бірден-бір жолы болып табылады. Ш сол баладықта болатын эйдетикалық естен шықпай қалған

Жадтың негізгі қасиеттері

1. Сыйымдылық (көлем) - жадта сақталатын ақпараттың барынша мүмкін болатын санымен анықталатын жадтың кеңістіктік сипаттамасы.

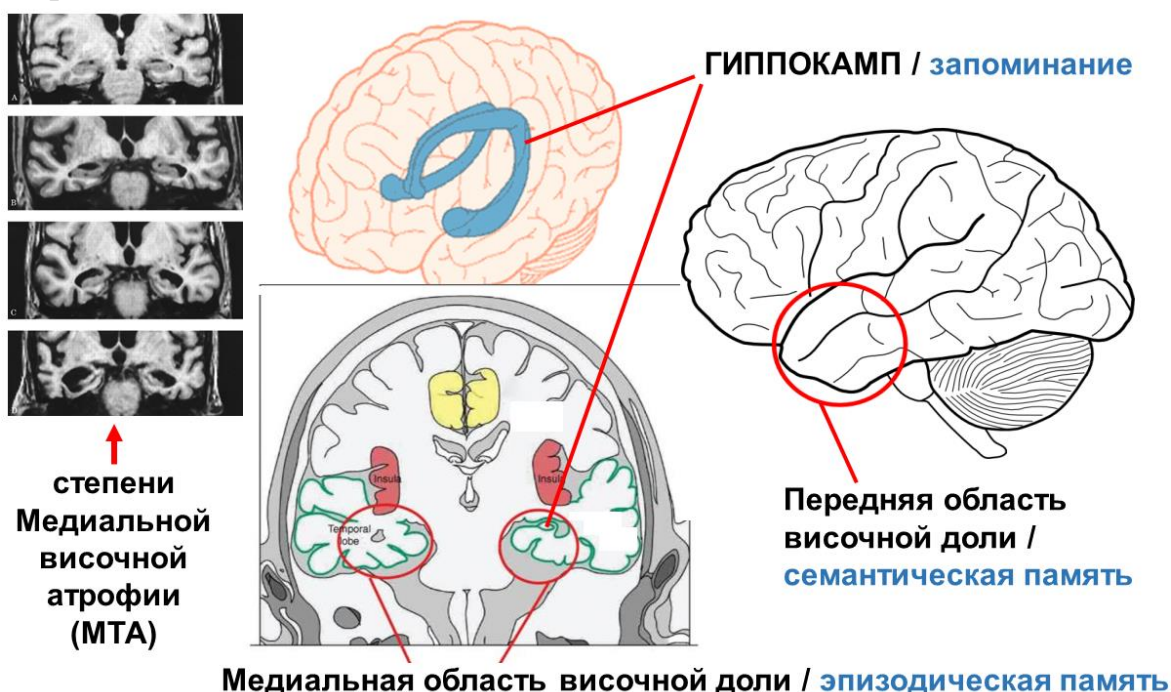
2. есте сақтау жылдамдығы - келіп түскен ақпаратты игеру және жадта бекіту жылдамдығынан тұратын жадтың уақытша сипаттамасы.

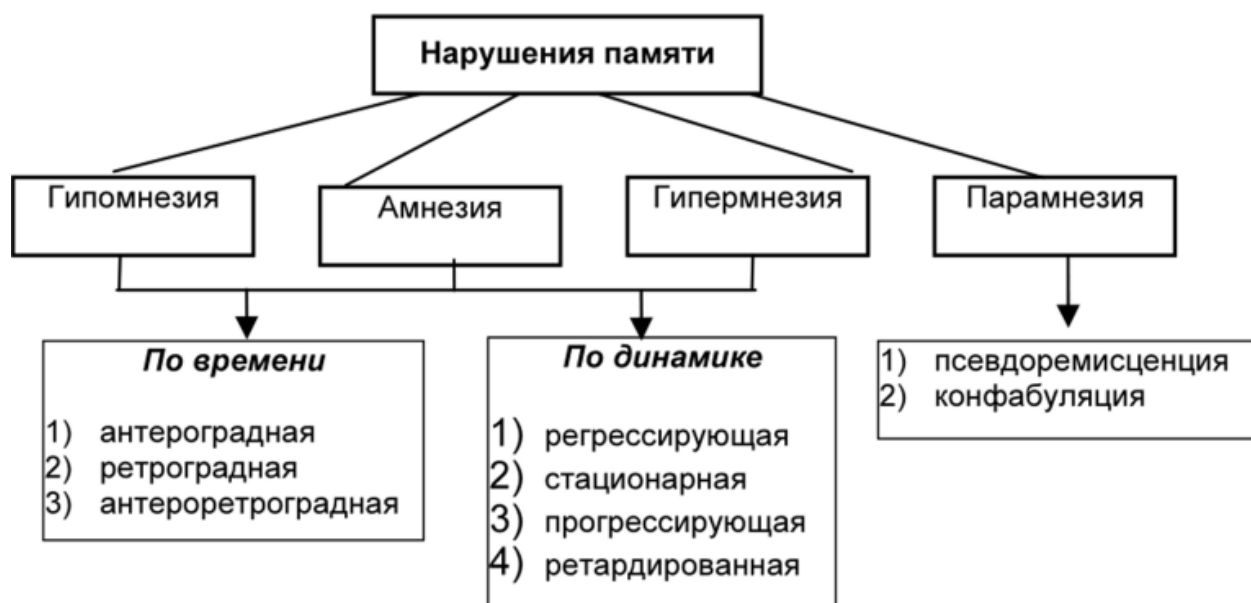
3. есте сақтау жылдамдығы - келіп түскен ақпаратты игеру және жадта бекіту жылдамдығынан тұратын жадтың уақытша сипаттамасы.

4. көбейту дәлдігі - ақпаратты көбейтудің қатесіз дәрежесін көрсететін және жадқа бастапқы алынған ақпарат («кіру») пен оның аналогы («шығу») арасындағы айырмашылық дәрежесімен сипатталатын жадтың ақпараттық сипаттамасы.

5. ойнату жылдамдығы - жадтан қажетті ақпаратты алу жылдамдығына байланысты жадтың уақытша сипаты. Талап етілетін мәліметтерді көбейтуге жұмсалатын уақытпен өлшенеді

6. шуылға төзімділік - бұл жадтың маңызды мнемоникалық материалмен жұмысына қатысты жанама әсерлерге төтеп беру қабілетінен тұратын және оны толық есте сақтауға немесе көбейтуге кедергі келтіретін жадтың энергетикалық сипаттамасы.

Амнезия

– **полная утрата** памяти на события определенных промежутков времени

1. Ограниченные амнезии: ← период нарушенного сознания

2. **Фиксационная амнезия** – утрата способности запоминать (фиксировать)

3. **Прогрессирующая амнезия** – последовательная полная утрата запасов памяти, идущая по закону Рибо (от настоящего к прошлому)

Естің түрлері

1. Қысқа мерзімді жады ..
2. Сенсорлық жады .
3. Ұзақ мерзімді есте сақтау .
4. Жедел жады . Бұл ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді жады арасында аралық сақтау. Белгілі бір уақытқа материалдарды сақтайды.

Ақыл-ойдың сипаты бойынша

1. *Эмоциялық жады* . Ол адам сезінген сезімдер мен эмоцияларды сақтайды.
2. *Word-логикалық жады*
3. *Сурет жады* . Дәмі, хош иісті, сезімтал, көрнекі және есту қабілетіне бөлінеді.
4. *Қозғалтқыш жады* .
5. *Механикалық жады* .

келесі ес түрлері

- сенсорлық тәсілмен – көрнекі (көрнекі) жады, мотор (кинестетикалық) жады, дыбыс (есту) жады, дәмдік жады, ауырсыну жады, →
- контентті жады, мотор жады, эмоциялық жады;
- есте сақтауды ұйымдастыру – эпизодты жады, семантикалық жады, процедуралық жады;
- уақыт сипаттамалары бойынша – ұзақ мерзімді жады, қысқа мерзімді жады, өте қысқа мерзімді жады, → қараңыз
- мақсатты – ерікті және еріксіз болуы.
- Даму деңгейінде – қозғалтқыш, эмоционалдық, көркемдік, ауызша-логикалық,
- Сақтау әдісімен – ішкі және сыртқы
- Жад – ақылға қонымды, жады – сезімтал – естеліктер.
- Жад – оң және теріс
- Өткеннің естелігі және болашақтың есімі
- Жекелеген өмірдің жадысы және тұқымның есімі (автобиографиялық және баба жады).

Ұзақ мерзімді жады түрлері

- Ұзақ мерзімді жады әдетте екі түрге бөлінеді - декларативті (анық) жады және декларативті емес (жабық) жады .
- Декларативті естеліктер деп те аталатын **айқын естеліктер** санасында бар барлық естеліктерді қамтиды. Ашық жады бұдан бөлек эпизодты жадыға (нақты оқиғалар) және семантикалық еске (әлем туралы білімді) бөлуге болады.

Жасырын естеліктер негізінен бейсаналық болып табылады. Жадтың бұл түріне дене қозғалысы туралы естеліктер және қоршаған ортаға объектілерді қалай қолдануға болатын процедуралық жады кіреді. Автомобильді басқару немесе компьютерді пайдалану қалай рәсімдік естеліктердің мысалы болып табылады

Жад - бұл ақпаратты уақытылы сақтау процесі.” (Matlin, 2005)

"Жад - бұл ақпаратты қазіргі уақытта пайдалану үшін өткен тәжірибемізге сүйенуге мүмкіндік беретін құрал" (Стернберг, 1999).

Әдебиеттер:

1. Березанская Н.Б. Общая психология 3-е изд., пер. и доп. Учебник для вузов.-М., 2016

2. Выготский, Л. С. Память и ее развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский. - С .616
3. Гонина О. О. Психология. Учебное пособие. — М.: КноРус. 2019. 320 с.
4. Джакупов С.М. Общая психология: введение. Учебное пособие. Алматы: «Қазак университеті», 2014. - 162 б.
5. Леонтьев, А. Н. Логическая и механическая память / А. Н. Леонтьев. - С .626
6. Ли К. и Булл Р. Изменения в развитии рабочей памяти, обновление и математические
7. Mack A., Clarke J. Gist perception requires attention // Visual Cognition, 2012. Vol. 20. P. 300-327.
8. Солсо Р.Л. Когнитивная психология. М, Триволта 1996г. С.175-212
9. Shama-Tsoory, S. G., Adler, N., Aharon-Peretz, J., Perry, D., &
10. Mayseless, N. The origins of originality: The neural bases of creative thinking and originality. Neuropsychologia, 49, 178–185.-2011

Интернет-ресурстар:

1. <http://www.psychology.ru>
2. <http://www.flogiston.ru>
3. <http://www.colorado.edu/VCRResearch/integrity/humanresearch/CITI.htm>
4. CyberBear (<http://cyberbear.umt.edu>)
5. <http://www.umt.edu/psych/>
6. <http://www.humanities.edu.ru>
- <https://works.doklad.ru/view/bT7nqdQOFEY.html>
- <http://psychologylib.ru/books/item/f00/s00/z0000056/st093.shtml>
7. Козубовский В. М. Общая психология: познавательные процессы. Мн., 2008.
- Пенфилд У., Джасперс Т. Эпилепсия и функциональная анатомия мозга. М., 1958.
- У. Г. Пенфилд // Психология: Биографический библиографический словарь / Под ред. Н. Шихи, Э. Дж. Чепмана, У. А. Конроя. СПб.: Евразия, 1999.
8. https://studme.org/255753/psihologiya/osnovnye_podhody_izucheniyu_pamyati